

ՀԱՏՈՐ ԻԲ

1891

ԱՊՐԻԼ

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՑՈՒՑԱԿ

ՀԱՅԵՐԵՆ ԳՐԶԱԳՐԱՅ

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱՆԻ ՈՒԹՏԻՆ ՄԽԻԹԱՐԱՅ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

2

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ ԳԻՐԲ

(Տես յէջ 65, շարունակութիւմ)

Բ. Օրինակ. բոլորգիր մաքուր և վարժ, ի վերայբամբա-
կեայ թղթոյ. երկայնութիւն 0.35 և լայն. 24, — (թիւ
գրչ. 844). տեղ տեղ՝ առ Հնութեան և յաճախ գործա-
ծութեան մաշեալ. այսպէս և Հին կազմն քայքայեալ, և
նորագոյն կապով կապուած, ընտիր և սրտաբուղիս յիշա-
տահարանօքն, րայց թուական գրչութեանն կը պակսի.
Թուի ի վերջ երեքտասաներորդին գրուած, Ստացողն է Թորոս. իսկ գրիչք

կը յիշուին վասիլ ոմն և Գէորգ: Զուենի պատկեր, ոչ խորանաց սկզբնաւորութեանց զարգը, և ոչ տառից:

Գրքին սկիզբը գրուած են ամինայն նախադրութիւնք Հին և Նոր կտակարանաց, Հաւանականաբար ի տարբեր գրչէ, և յիտոյ յիշատակարան. «Տէր Յիսուս Քրիստոս աստուած, զթա ողորման Գէորգ վարդապետին որ զնախադրութիւններս և զգլխնիս ամէն Հին կտակարանացս շինել. և զՎարդապետ վարդապետն որ զաւրինակն եւ. և զԳրիգոր և զամուսին իւր որ ըզնիւթս շնորհեցին. և զողորմելի գերիս՝ ձնաւղք և եղբարբք և քեռ և զարմիւք. և զայնոսիկ որ յիշին զմեզ աստուած ողորմայիւ: Եւ քեզ ընդ Հաւր և ընդ Հոգւոյդ սրբոյ աւրհնութիւն և զոհնութիւն և փառք և պատիւ, այժմ և միշտ»...:

Յետոյ գլուխը Ծննդոց. և ի վերջ գրոցն. «Թորոսի պատուական քահանայի ստացողի գրոյս, յիշատակ լիցի յնթերցողսդ. ընդ նմին և տառաւորագոյց Ստեփ՝ և ծնողաց մերոց»։ Նոյն յիշատակարան՝ բազում ուրեք կրկնուած ի գիրսն.— ի վերջ երկրորդման օրինաց. «Փառք քեզ Քրիստոս աստուած մեր վասն ամինայնի, որ զաւրացուցեր զտառապետալ քո Թորոս ի մէջ ծանրութեան մեղացս Հոգոյ զայս ձեռահիւս տառս տալ քեզ պատարագ յինքնավաստակ երկոց։ Ո՛վ տէր տուող աւրինաց և լցուցանող՝ զՀաճեալս ընդ աւրէնս քոյ և զդերեալս յաւրէնս մեղաց ապրեցոյ ի մարմնոյ աստի մահու շնորհաւք, և Հասոյ յիմանալիացդ քողաքակցութիւն ուղորմութեամբ»։— ի վերջ Յետուայ գրոց. «Ո՛վ սուրբ Յեսու և Եղէաւար և Փնենես, բարեխաւսեցէք առ Քրիստոս աստուած, վասն Թորոսի բազմամեղիս և ձնաւղաց իմոց և եղբարց իմոց. և քեռ և այնոցիկ որ յիշեց զմեզ և մեղաց Թողութիւն խնդրեն յաստուծոյ. և Քրիստոսի աստուծոյ մերոյ փառք...»։— ի սկիզբն առաջին գրոց Թաղաւորութեանց. «Թորոսի նուառս ստացուողի զաստուածային մատենան Հոգի ընթերցաւղացդ աղաթից յանձն եղիցի. զի արժանասցուք զընդ Հանլի աւրինակացս ճըշմարտութիւն վանելի պատուանայս ընդ պաշտօնեալն ի մէջ Քրիստոս Յիսուս տէրն և Թաղաւորն. և նմա փառք յաւ»։— ի վերջ չորրորդ Թաղաւորութեանց. «Փառք ամինասուրբ... Յիշատակագրութիւն նախնեաց զատուորաց և Թաղաւորաց Խորայիի. որք նստան ի գլուխ ժողովրդեան ի ժառանգել նոցա զՊաղեստին։ Արդ գրեցաւ ի ձեռն բազմամեղի Թորոսի և Բարսղի ի յիշատակ ինձ և ձնաւղաց իմոց և եղբարց իմոց. և քեռ իմոյ, Արդ որք ընթերցմամբ միսթարիք ի սուրբ պատուիրանէս լուսաւորեցէ աստուած զՀոգիս ձեր, և ի շնորհ աղաւթից ձեր Հանգուսէ ընդ վերին մշակացն ըստ մեծի ողորմութեանն իւրոյ յերկնից խոտացեալ աքայլութիւն. և նմա փառք...»։— ի վերջ առաջին Մնացորդաց. «Զարժաւնեալս և պատնիշապատեալս յարտարին Քննամեաց և ի ներքին գրծողաց զԹորոս և զձնաւորն իմ և զեղբարսն և զքեռ՝ յիշեցէք ի բարի վայելողք ի դըրաւանս նկղութեանն ի խորշորագիծ ձեռահիւս մատենան սուրբաւ երկրորդ Մնացորդաց վերջ՝ վերը գրուած, ու ինչպէս ըսինք՝ յաճախ կրկնուած փորք յիշատակարան ստացողին Թորոսի՝ պզտի տարբերութեամբ կամ լուսաւորուածով մը. և Թորոսի մեղաւորի և ծնողաց իմոց և եղբարց և քեռ և մեծամար յիշատակ լիցի յնթերցողսդ»։— ի Նէէմի, ուր ազգահամարն է ցեղից Խորայելի, ի ստորև ի իշին կը գտնենք Հետեւեալը. «Տէր Ներսիսի. երեսն և կրկնեալ այս ազգահամար. յառաջին գլուխն, յերկրորդն և յերրորդս. վասն որոյ և ձանձրացեալ, զթիւքդ կարճեցի. զնոյն և ես զժաղոս, մի՛ մեղ գնեք ընթերցաւղ աղաչեմք»։— ի վերջն. «Ո՛վ տէր աստուած

Հասարակաց յոյս ամենեցուն որ յուսան ի քեզ, ողորմեա քո մեղաւոր ծառայիցս Թորոսի և ծնաւդաց իմոց և եղբարց և մարեղբար Վասի և Ստեփանոսի քահանայի և ծնաւդաց իւրոց, վասն զի զգիծս ուսուցանէ. և որ զմեզ յիշեն» — Ի վերջ գրոցն Եսթերի. «Տէր Ներսիսի Լամբրունցոյն».

Հայեաց ի հրաշս որ պատմեցան,
Ով ընթերցող ի մէսթերոյն.
Զի ի յուսոյն ունայն չգարձան
Որք աղերսիւ յատուած յեցան:
Իսկ մեր միջնորդ խաղաղութեան,
Յիսուս Քրիստոս Հաւր ժողոյն բան,

Միտքս ի նոյն յոյսն ազատասան,
Եւ ընդունել զշնորհ ազնութեան.
Որոյ նէք զկեանս մարմնական,
Տուեալ ի վարս հոգեմթեան,
Առնումք թաղ արքայական
Ի Հանգեքմեալ կեանսն անվարձան:

— Ի վերջ գրոց Յուդթայ. «Որ էրեկ և այսաւր և յամենայն ժամ նոյն ես տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, և ոչ ամաչեցուցանեն զյուսացեալսն ի քեզ. Զրուծեալքս արեամբ քո քաղցու, Եւ խրատեալք ի նժդեհութիւն կենցաղոյս փորձանաւքս, ժողովեալ ի նաւահանգիստ երկնային խորանացդ՝ աւրասցեն մասնակից լուսոյ փինակի ժառանգութեան սրբոց քոց. Ով անարգաւծմար տէր և փառաւորեալ ի շնորհս քո. զի և մեք լի բերան գոհասցուք զքէն ի յանվախճան յաւիտեանսդ»։ — Երրորդ Մակարայեցւոց. «Ով տէր աստուած, Հասարակաց յոյս՝ որ զամենայնս որ յիշեցին զքեզ յիւրաքանչիւր նեղութիւնս ոչ դարձուցեր ամաչեցեալս. այլ արարեր առ նոսին զողորմութեան քո զառատութիւն, ի պատկառանս թշնամեաց իւրեանց և ի ի բերան գոհութիւն փրկելոցն, այց արաւ մեզ որ կամք ի ներքոյ պատուէասի մեղաց միւրոց. Թորոսի և ծնաւդաց մերոց և եղբարց և քեռ և քուսուցչի մերոյ Թորոսի, և որ զմեզ յիշեն. և քեզ փառք»...։ — Սաղմոսաց «Ով սուրբ Դաւիթ քարեխաւսեա առ տէր Յիսուս Քրիստոս աստուած վասն բազմամեղիս Թորոսի և ծնողաց իմոց և եղբարց և քեռ, և Մարեմ տիկիւն և Վասի, և այնոցիկ որ յիշեն զմեզ և մեղաց Թողութիւն խնդրեն յաստուծոյ»։ Յիմաստութեան զիրսն՝ ուր ասէ Սողոմոն. «Զի տարածամ սգով թախծեալ Հայր՝ վաղամեռիկ լինելոյ որդւոյ արար պատկեր», ի լուս. «Ոգամնմոն Թագաւոր մեռելիկ որդւոյ իւրոյ արար պատկեր»։ — (Մաճ երկոտասան մարգարէիցն՝ մանրագիր նշանակեալ է ի ստորեւ իջից ի վերջ իւրաքանչիւր գլխոց մարգարէութեանց)։ — Եզեկիելի. «Աւրհնութիւն քեզ գովութեամբ և փառք երկրպագութեամբ տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, որ խաւսեցար ի ճառս գրոց սրբոց քոց մարգարէից զխորհուրդս քո հրաշալիս. Զոր և եկեալ ի լուսնն ժամանակաց արարեր զվամս Հաւր քո. և լցուցեր զգրեալս յաւրէնս Մովսէսի և ի մարգարէս և ի սաղմոսս վասն քո. չարչարեալ վասն մերոյ փրկութեան և յարուցեալ մտեր ի փառս քո, և շնորհիւ աւետեաց սուրբ Հոգւոյդ կոչեցեր առ քեզ զեկեղեցի քո սուրբ ապախարութեամբ և յանուն քո մեղաց Թողութեամբ յամենայն ազգաց, ի ձեռն առաքելոց քոց. յորոյ արգանդէ ծնեալ և կրկնաբաւոյն ստեամբն սնեալ յանարգութենէ յառաջ կոչեցեալ, և քո անծութեամբ շնորհից արժանի եղեալ տառապեալս Թորոս վերջինս ի բարեաց և վերջինս և անբարի աւուրս ծնունդ, վասն առաւել գառնութեանց աւուրցս ընտրեցի զլուծութեամբ նշտել ի տան և սպասել անսպառ քո ողորմութեանդ որ բաժին իմ եւ յամենայն էիցս, և նուիրեցի քեզ որ անկարաւոր ես զայս ձեռահիւս լուծութեամբ կրող գնախաճառութիւն սրբոց քոց մարգարէիցն. ընկալ, ընկալ, ով որ քաղցր է քեզ մարդկան տուրեւառութիւն, և տուր զաւրութիւն չարամանել և յեռու ի սա զլուսնն ելից աւետեաց սոցա ի նոր քո ա-

ւետարանս, որ նորոգութիւնդ ես մեզ, տէր մեր և աստուած, և քեզ փառք. » :

Ի վերջ Մատթէի աւետարանին, « Ով սուրբ Մատթէոս՝ բարեխաւսեալ առ Քրիստոս աստուած վասն բազմամեղիս Թորոսի, և ծնողաց իմոց », և այլն՝ Նոյնպէս և յաւարտ Մարկոսի և Ղուկայ աւետարանաց, Ի Յովհաննէս՝ շնացեալ կնոյ պատմութիւնը գրուած է ի լուսանցսն, և ի ստորեւ ծանօթութիւնս « Զայս շնորհ տեսա՛ն սրանշեղեաց Եւսերի ժամանակադրէ, Թէ ի հերոսիցի աւետարանէ անտի ընկալաւ հկեղեցի. վասն այնորիկ և առննթիւ պառչած Համարեցաք կարգել ընթացից Եովհաննու աւետարանիս: Զոր յիշատակէ յերրորդ դարութեան ԼԹ գլխին բանիւ Պապիա », Բաւարտ աղերսին Եւթադի. « Ով սուրբ առաքեալ ք Պետրոս և Պաւղոս և ամենայն խումբք սուրբ առաքելոցդ. բարեխաւսեցէք առ տէր Յիսուս Քրիստոս աստուած մեր, վասն Գէորգեա վարդապետի որ զԳործքս գրեաց. և վասն բազմամեղիս Թորոսի և ծնաւոց իմոց. » : — Պաւղոսի Թուղթին երրորդ առ Կորնթացիս գրուած է յիս սովորական ձևին « Գրեցի և կարգեցի » և այլն՝ Եւս Բայանութեան Եովհաննու. « Աստուածայայտնութեանն ժամակարգութիւն. այլ և բովանդակ տարւոյն ըստ ընթերցուածին, և ըստ այլ կարգացմանց » : Իսկ պահարան Աստուածանշի՝ միայն ի վերջն, երկաթագիր մեծ՝ մասն յաւետարանէն Ղուկայ :

ՇԵՔՍԲԻՐ ԵՒ ՊԱՔՈՆ

Նախընթաց ամսաթերթին մէջ ցուցուցինք՝ Թէ բոլորովին անհիմն է Շէքսպրի անուամբ եղած թատերական խաղերն ընծայել Պաքոնի, և Թէ իգնատիոս Տոնէլլիի 'ի մէջ բերած պատճառքն բնաւին անզօր են : Հիշխալային Ամերիկայ Հանդէս լրագիրն Ուիլեմ Զօլֆի՝ որ Շէքսպրի նշանաւոր մեկնիչն է, յօդուած մը հրատարակեց, յորում նա Տոնէլլիի ծածկագրութիւնը բոլորովին կը ջնջէ և կը հերքէ :

Տոնէլլիի իւր հաշիւներն հիմնած է 1623ին եղած տպագրութեան վրայ, զոր կը համարին Թէ Պաքոն ըրած է : Իւ եթէ այս սխալ ըլլայ, Տոնէլլիի ամենայն հաշիւները անհիմն կը մնան : Սակայն Շէքսպրի գործոց վրայ ուսումն ընող անձինք կը հաստատեն՝ Թէ այն Շէքսպրի թատերախաղուց տպագրութիւնն եղած է նորա մահուընէն եօթը տարի ետքը, իրեն երկու ընկերաց ձեռքով, որք ոչ կարող էին և ոչ ալ փորձ՝ այնպիսի գրականական գործոյ մը ձեռք զարնելու : Իւրաքանչիւր ընթերցող կարող է քննել զայն կամ բռնագիրն և կամ անոր նմանահանութեան վրայ, զոր ամենուրեք ա՛ ժան կը վաճառեն :

Արդ կրնանք պնդել Թէ բոլորովին յայտնի է և ամենին անտարակոյս՝ որ այս տպագրութիւնս սրբագրուած չէ գրագէտ անձէ մը, որ տպագրութեան արուեստին սակաւ մի տեղեկութիւն ունենայ : Ուստի ևս առաւել անըմբռնելի կ'ըլլայ ըսել՝ Թէ փրանկիսկոս Պաքոն սրբադրեր է զայն կամ խնամք տարեր է անոր :